

УДК 669.013:658.3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТРУБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Семенькова А.В.,
Козенков Д.С., к.е.н., доцент
Національна металургійна академія України

В статье рассмотрены особенности социально-экономического развития и проанализированы последствия мировых кризисных явлений для отечественных предприятий трубной отрасли.

Ключевые слова: трубная отрасль, социально-экономическое развитие, металлургическое предприятие, мировой экономический кризис.

In the article the features of social and economic development are considered and the consequences of world economic crises for the enterprises of pipe industry of Ukraine are analyzed.

Key words: pipe branch of industry, social and economic development, metallurgical enterprise, world economic crisis.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Металургія є однією з пріоритетних галузей народного господарства України. Але в умовах світової фінансово-економічної кризи українська металургія зазнала значних збитків [3]. В умовах недостатньої затребуваності металопродукції на внутрішньому ринку, зростання світових цін на енергоносії та значної експансії в цій галузі з боку країн азійського регіону перед вітчизняними виробниками труб особливо гостро постають питання укріплення позицій на світових ринках, підвищення конкурентоспроможності продукції, мінімізації витрат та підвищення продуктивності праці. Український ринок металопродукції здебільшого орієнтований на експорт, що означає залежність від кон'юнктури на світових ринках. Хоча в умовах економічної кризи вітчизняні підприємства-металовиробники зазнали великих збитків, металургійна галузь залишається "ядром регіональних систем і становить основу економіки" [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічного розвитку промислових підприємств України та шляхи підвищення їх ефективності розглядали в своїх працях О.В. Ареф'єва, О.В. Коренков, В.Г. Герасимчук, А.А. Катаєв, Е.В. Петров, С.М. Кулаков, А.Л. Хотомлянський, Я.А. Жаліло, А.О. Какодей, Б.Б. Любич та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження та аналіз сучасного стану підприємств вітчизняної трубної промисловості, оцінка наслідків впливу на них загальносвітових тенденцій, виділення ключових проблем в управлінні людськими ресурсами на підприємствах галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів є провідною галуззю економіки України, частка якої становить близько 20 % сукупного промислового виробництва країни та близько 70 % реалізованої продукції переробної промисловості (рис. 1).

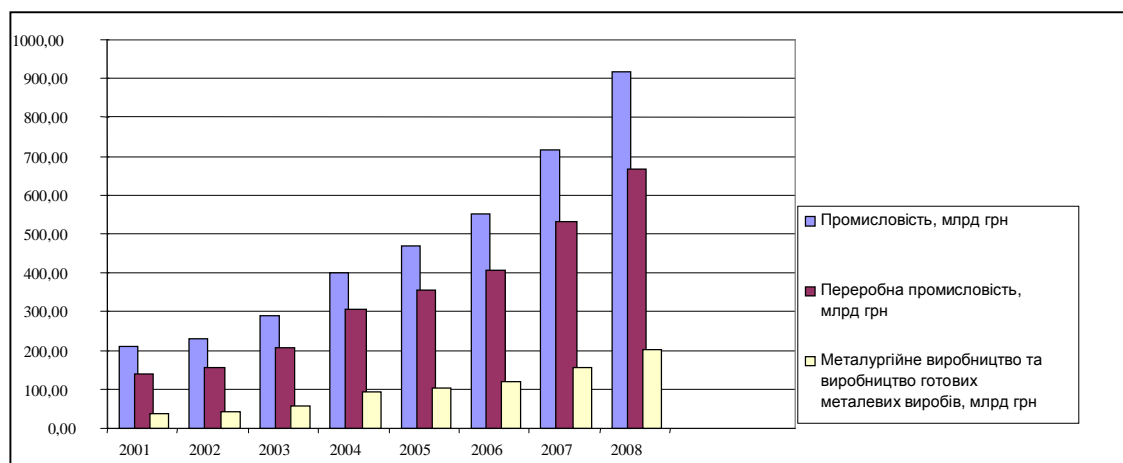

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за 2001 – 2008 роки

Максимальний рівень обсягів реалізації готових металевих виробів спостерігався в 2004 – 2005 рр. за рахунок стабілізації світових цін на сталь та розгортання нових проектів у газо- та нафтоперегонній галузях [6]. 2001 – 2008 рр. загалом по промисловості відзначилися стабільним приростом, середні темпи якого становили 23 %, схожа ситуація спостерігається в переробній промисловості та у виробництві готових металевих виробів (25 та 27 % відповідно).

В 2007 – 2009 рр. спостерігалася загалом негативна динаміка обсягів виробництва труб, але вже в квітні–серпні 2009 р. відбулося незначне покращення ситуації на ринку труб (аналіз було проведено по підприємствах об'єднання "Укртрубопром") (рис. 2).

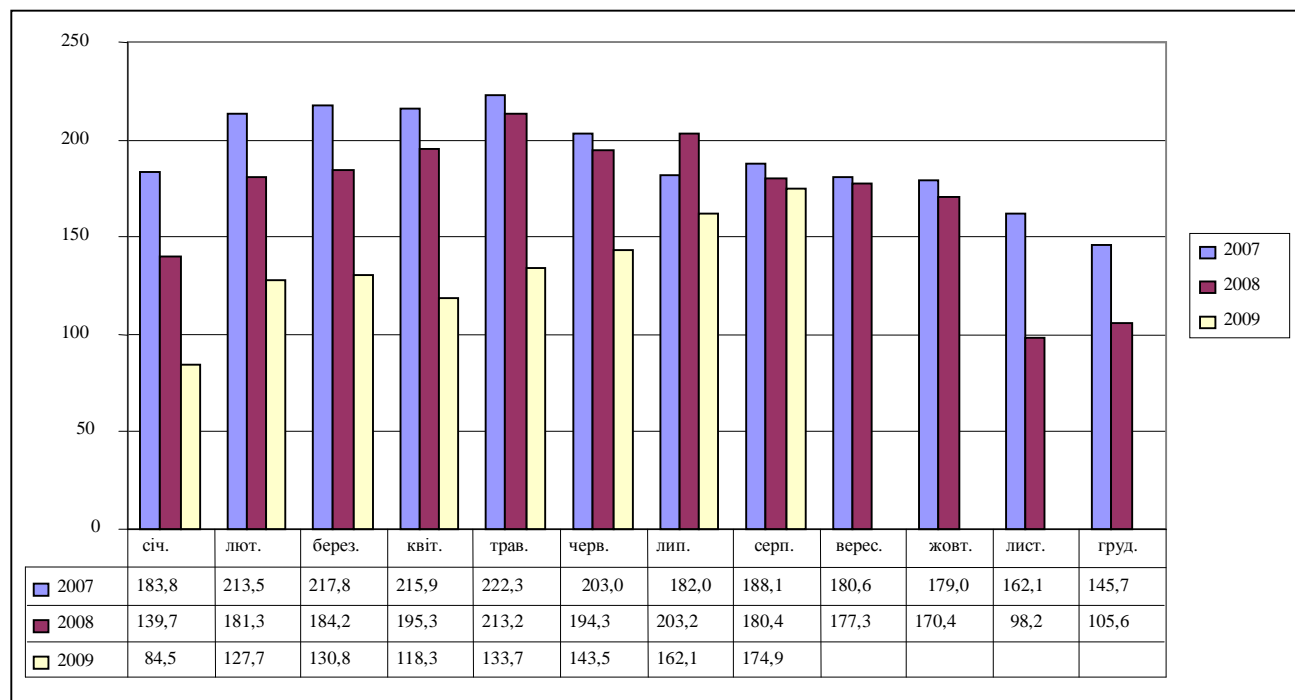

Рис. 2. Динаміка виробництва сталевих труб промисловими підприємствами України за 2007–2009 рр., тис. т

Зменшення обсягів виробництва труб пояснюється, перш за все, негативними тенденціями на світових ринках. Рівень внутрішнього споживання також знижується. Лідерами за обсягами виробництва труб є ВАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод" (близько 26 %) та ВАТ "Харцизький трубний завод" (приблизно 23 %).

Протягом останніх трьох років трубна галузь демонструвала загальні тенденції до скорочення обсягів виробництва (див. рис. 2). Так, у 2008 р. виробництво труб скоротилося майже на 11 % порівняно з відповідним періодом 2007 р.

Головною причиною такого становища є зниження попиту через світову економічну кризу та спад у світовій нафтогазовій галузі. В першому півріччі 2009 р. зниження обсягів виробництва труб, за даними Міністерства промислової політики, сягнуло 43 % і становить 728 тис. тонн [4]. Єдиним підприємством, що змогло зберегти позиції в 2009 р., є ВАТ "Харцизький трубний завод". Це пояснюється тим, що підприємство уклало контракт на постачання труб великого діаметра для будівництва газопроводу Центральна Азія – Китай.

У ціновому еквіваленті спад обсягів виробництва трубної продукції менший, ніж у натуральному. Найбільшими підприємствами за обсягами виробництва в грошовому виразі також є ВАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод" та ВАТ "Харцизький трубний завод" (відповідно 4 899,4 млн грн, чи 36,1 % та 2 366,5 млн грн, чи 17,4 %). Динаміка обсягів виробництва також має негативний характер, але темпи їх зниження дещо повільніші, ніж у натуральному виразі – 7,4 %. Найбільш стрімке скорочення обсягів виробництва за 2008 р. зафіксовано на ВАТ "Дніпропетровський трубний завод" (29,7 %) та на ВАТ "Харцизький трубний завод" (18,6 %). Найбільші темпи приросту спостерігаються на ЗАТ "Нікопольський завод сталевих труб "ЮТіСТ" – 25,2 %, але цей приріст не вплинув на загальний результат, оскільки питома вага цього заводу становить лише 3,7 % у загальній структурі. На фоні різкого зниження обсягів виробництва на підприємствах трубної промисловості спостерігається стабільне зростання витрат, це призводить до зниження прибутковості (рис. 3).

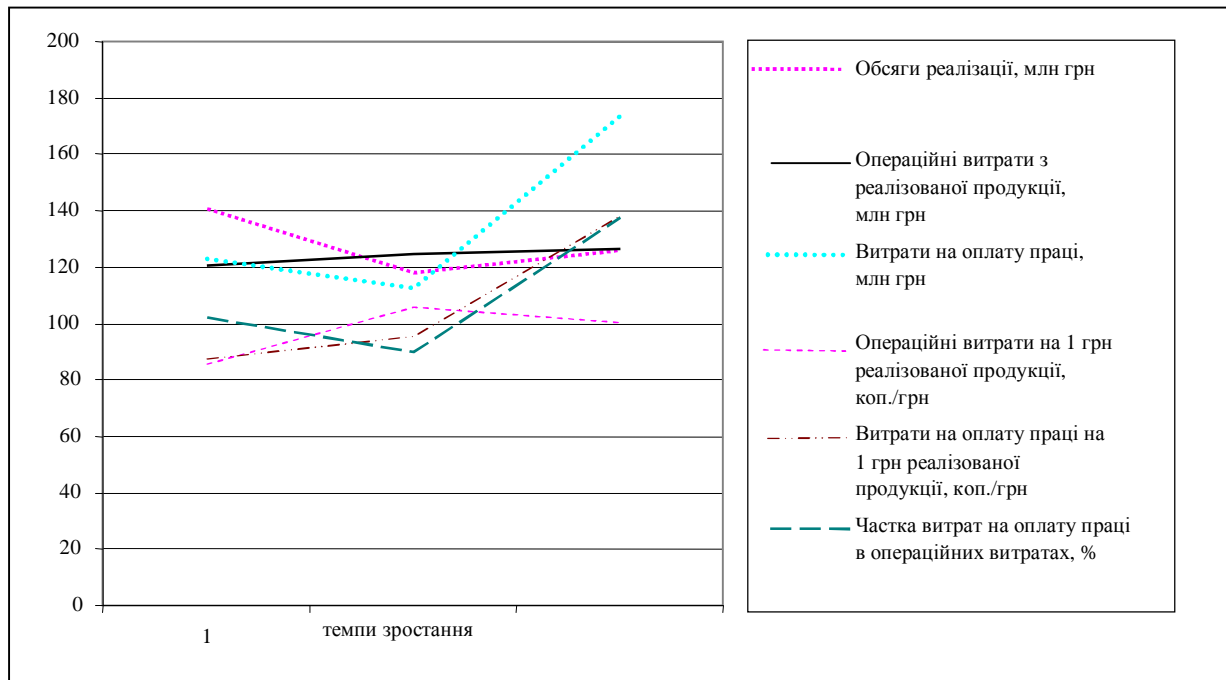

Рис. 3. Основні показники діяльності трубних підприємств України

За останні чотири роки в трубній галузі України спостерігається стабільне збільшення частки операційних витрат у загальних обсягах виробництва (див. рис. 3). Однією з особливостей трубної промисловості України є високий рівень витратності, частка матеріальних витрат у валовому випуску становить більше 70 %. Це пояснюється повільними темпами впровадження ресурсозберігаючих технологій, технічного переоснащення та модернізації вітчизняних трубних підприємств. Витрати на оплату праці в 2007 р. дещо знизилися, причиною тому є зниження загальної кількості працюючих більш ніж на 11 %, але вже в 2008 р. відбулося стрімке зростання цього показника більш ніж на 60 %, на фоні цього зріс показник частки витрат на оплату праці в реалізованій продукції на 38,4 % і становив 4,6 коп./грн.

При постійному зростанні витрат та зниженні обсягів реалізації на підприємствах трубної промисловості спостерігається стрімке зниження прибутковості (рис. 4).

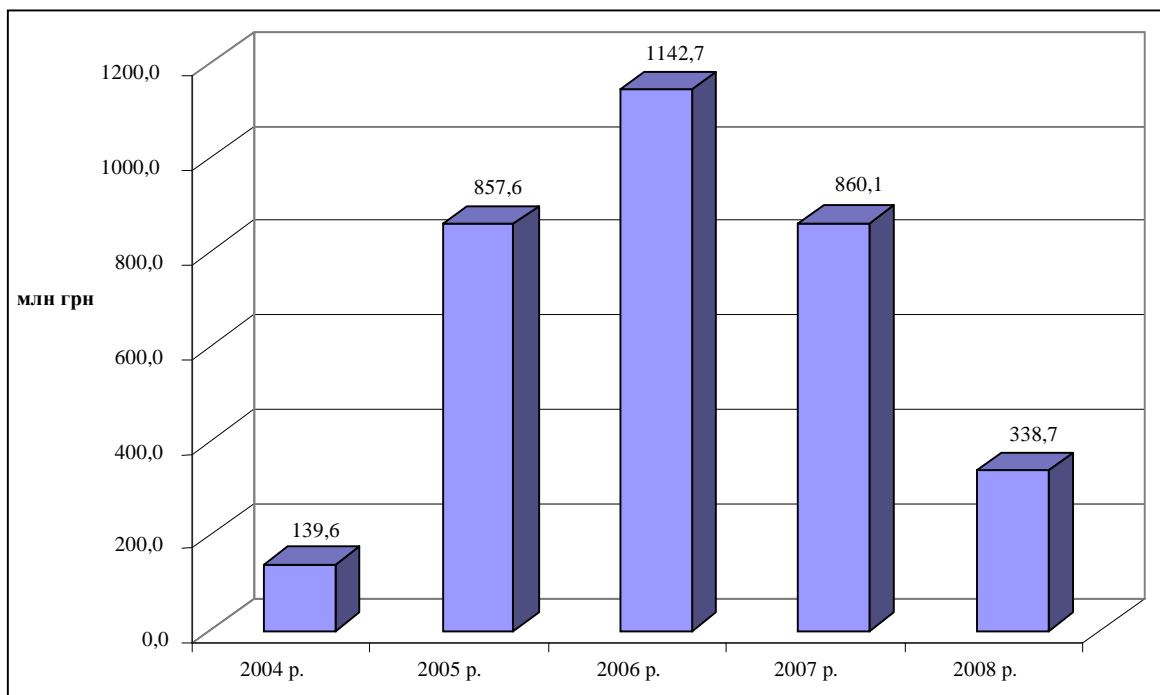

Рис. 4. Чистий прибуток підприємств трубної галузі України у 2004 – 2008 рр.

За 2008 р. на підприємствах трубної промисловості майже всі заводи зазнали збитків загальною сумою 927 млн грн. Винятком став лише ВАТ "Харцизький трубний завод", чистий прибуток якого становив 1 266 млн грн. Таким чином, у 2008 р. трубна галузь отримала прибутку на 520 млн грн менше, ніж у 2007 р.

Процеси глобалізації та інтеграції, що відбуваються на теренах України, безпосередньо торкнулися сучасних металургійних підприємств. Тому виникає необхідність підвищення рівня ефективності виробництва, передумовою якого є забезпечення інноваційного розвитку підприємства за рахунок раціоналізації використання людських ресурсів.

У сучасному діловому середовищі головною конкурентною перевагою стають людські ресурси, які забезпечують інноваційний розвиток та підвищення якості бізнес-процесів. Цим обумовлена необхідність ретельного аналізу кількісного та якісного складу персоналу, забезпечення необхідного кваліфікаційного та мотиваційного рівня працівників. Для виявлення специфіки формування ефективної кадрової політики управління людськими ресурсами на промислових підприємствах важливим є дослідження динаміки чисельності персоналу та його структури на прикладі найбільших підприємств трубної промисловості України.

У 2004–2007 рр. на підприємствах трубної промисловості спостерігались загальні тенденції зниження облікової чисельності працівників. Щорічно кількість працюючих на підприємствах "Укртрубопрому" знижується на 5–10 %. Класичним показником результативності діяльності підприємств є продуктивність праці. У трубній промисловості продуктивність праці зазвичай розраховується на одного працівника промислово-виробничого персоналу. За період 2004–2007 рр. спостерігалось підвищення цього показника на 13–59 %, але вже в 2008 відбувся невеликий спад в межах 5 %, при цьому темпи зростання цього показника уповільнилися більш ніж на 60 % (рис. 5).

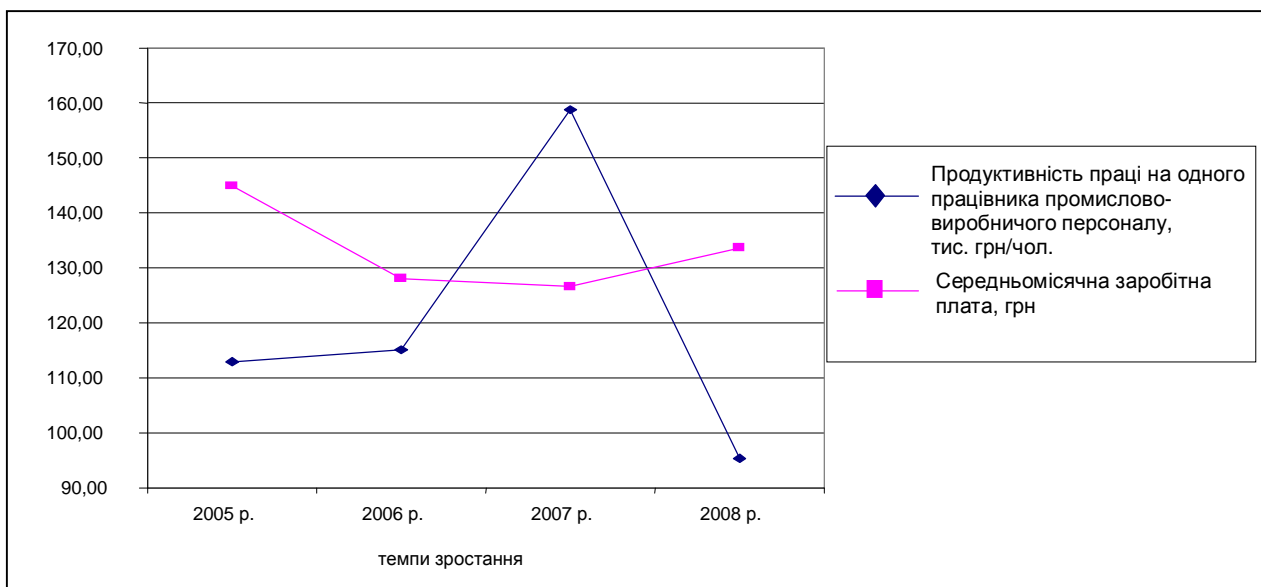

Рис. 5. Аналіз динаміки темпів зростання продуктивності праці і середньомісячної заробітної плати

Лідерами за продуктивністю праці в 2008 р. є ЗАТ "Луганський трубний завод" (781,20 тис. грн/чол.) та підприємства корпорації ІНТЕРПАЙП: ВАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод" (610,9 тис. грн/чол.), ВАТ "Новомосковський трубний завод" (583,92 тис. грн/чол.). На підвищення продуктивності праці значний вплив роблять покращення технічного рівня виробництва, удосконалення управління, зміна об'ємів та структури виробництва та зовнішні фактори.

Грамотна політика в сфері оплати праці дозволяє підвищити ефективність використання робочої сили та значною мірою впливає на стратегічні результати господарської діяльності промислових підприємств [5].

Одним з індикаторів ефективності політики в сфері оплати праці є співвідношення темпів зростання продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати. Дані рис. 5 свідчать про наявність на вітчизняних підприємствах трубної промисловості випереджаючих темпів зростання заробітної плати порівняно з темпами зростання продуктивності праці. Мінімального рівня цей показник досяг у 2008 р., але, зважаючи на негативну економічну ситуацію, слід чекати загострення диспропорцій між темпами зростання продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати.

Конкурентоспроможність трубної галузі країни значною мірою залежить від її кадрового потенціалу, який визначається освітнім і віковим рівнем працівників. Кадровий потенціал підприємств трубної промисловості України проаналізовано за власними вибірковими дослідженнями. Розподіл працюючих за статтю такий: 55–60 % чоловіків та 40–45 % жінок. Розподіл працівників за віком можна вважати задовільним: близько 50 % – працівники середнього віку (30–50 років), 20–30 % – молодь у віці до 30 років та 20–30 % становлять працівники передпенсійного та пенсійного віку. Кількість пенсіонерів коливається в межах 10–15 %, ця величина є граничною. Більшість підприємств цілеспрямовано проводять роботу щодо зниження середнього віку працівників, який на сьогодні становить близько 40 років. Аналіз показав, що на трубних підприємствах рівень забезпеченості працівниками з базовою, неповною та повною вищою освітою знаходиться на рівні 40–50 %. Це свідчить про досить високий рівень освітнього потенціалу.

На базі власних вибіркових досліджень трубних підприємств було проаналізовано рух людських ресурсів (табл. 1).

Значне скорочення обсягів збуту спонукають підприємства шукати шляхи раціоналізації витрат на використання людських ресурсів [2]. Це можливо за рахунок вивільнення надлишково зайнятих, уповільнення темпів приросту заробітної платні, скорочення витрат на навчання та ін. Тому на підприємствах спостерігається значне збільшення частки працівників, що вибули, до середньооблікової кількості працівників (43,1 %), це відбувається здебільшого за рахунок вивільнення висококваліфікованих управлінських кадрів, що призводить до негативних наслідків у господарській діяльності підприємств. Основна причина вибуття працівників – плинність кадрів (10–12 %), а не скорочення штатів (2–3 %).

Таблиця 1

Динаміка руху людських ресурсів на підприємствах трубної промисловості України

Показник	2007	2008	%
Частка працівників, яких прийнято, до середньооблікової кількості працівників, у тому числі	19,0	20,4	107,7
– робочих	90,3	90,1	99,8
– адміністративного персоналу	9,7	9,9	102,1
Частка працівників, що вибули, до середньооблікової кількості працівників, у тому числі	18,8	26,9	143,1
– робочих	85,8	84,0	97,9
– адміністративного персоналу	14,2	16,0	126,8
Коефіцієнт плинності кадрів	9,6	12,3	127,6

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проаналізувавши діяльність підприємств вітчизняної трубної промисловості, можна зробити такі висновки:

- трубна промисловість наразі знаходиться у скрутному становищі. Обсяги реалізації протягом останніх трьох років мають тенденцію до скорочення. У натуральному вираженні (майже 11 % у 2008 р.) це скорочення відбувається значно швидше, ніж у вартісному (близько 7 %). У 2009 р. ситуація значно погіршилася за рахунок скорочення попиту як на зовнішньому ринку, так і на внутрішньому;
- на фоні зростання операційних витрат (приблизно на 20 % щорічно) та скорочення обсягів реалізації відбувається стрімке зниження прибутковості підприємств. У 2008 р. лише ВАТ "Харцизький трубний завод" отримав прибуток, інші підприємства трубної галузі зазнали збитків загальною сумою 927 млн грн;
- співвідношення темпів зростання заробітної платні порівняно з темпами зростання продуктивності праці не є оптимальним. Темпи зростання заробітної платні перевищують темпи зростання продуктивності праці майже в 1,5 разу;
- вікова структура людських ресурсів не є оптимальною. Середній вік працівників становить близько 40 років. Частка пенсіонерів сягає 10–15 %. Освітній потенціал працівників загалом знаходиться на достатньому рівні;
- відзначаються тенденції старіння висококваліфікованих кадрів та висока плинність серед цієї категорії працівників.

Зважаючи на вищезазначене, перспективи подальших розвідок стосуються проблеми підвищення ефективності управління людськими ресурсами, розробки та реалізації відповідної кадрової політики, яка дозволить підвищити обґрунтованість прийняття кадрових рішень, оптимізувати вікову та професійно-кваліфікаційну структуру персоналу, розробити та впровадити прогресивні системи стимулювання та забезпечити економічне зростання підприємства в стратегічній перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гірничо-металургійний комплекс України [Електронний ресурс]. // Державна підтримка українського експорту. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/10.html>
2. Динаміка зростання та ризику нестабільності економіки України в 2008 році [Електронний ресурс]. / Я.А. Жаліло [та ін.]; за заг. ред. В.Є.Воротіна. – К.: НІСД, 2008. – 108 с. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/vidannya/dinamika.pdf
3. Зовнішньоекономічна діяльність металургійних підприємств в умовах світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / Любич Б.Б. // Східноукраїнський національний університет; Збірник наукових праць "Економіка. Менеджмент. Підприємництво". – Вип. 21 (частина 1). – 2009. – С. 22–28. – Режим доступу: <http://manved.at.ua/publ/2-1-0-4>
4. Металургія виходить з кризи? [Електронний ресурс]. / Я. Ярошенко, О. Молдован // Економічна правда, 10.08.2009 . Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/4a7fcc83f1f5d/>
5. Модели регулирования производительности труда и заработной платы [Електронний ресурс] / Богачев О.С. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності 2009. – С. 322–325. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Tpaev/2009/77.pdf від 17.09.2009
6. Огляд ринку виробництва труб [Електронний ресурс]. Рейтингове агентство Кредит-рейтинг. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.com.ua/ru/reviews.html>